

УДК 929 Бісмарк:94(430)"1882/1884"(043.3)

Л. Л. Гончаренко

ОТТО ФОН БІСМАРК ТА ПЕРЕХІД НІМЕЧЧИНИ ДО ПОЛІТИКИ КОЛОНІАЛЬНИХ ЗАХОПЛЕНЬ, 1882–1884 рр.

Досліджується активізація колоніальної політики Німецької імперії в 1882–1884 рр. Особлива увага приділяється ролі Отто фон Бісмарка в розв'язанні колоніальної експансії Німеччини. Висвітлюються перші колоніальні анексії, історія їх захоплення та території, які є стратегічно важливими для майбутньої колоніальної політики. Розглядається обговорення перших колоніальних надбань в суспільстві та обговорення даного питання в пресі. Характеризується значення колоній в міжнародному положенні та економічному розвитку країни.

Ключові слова: Німеччина, О. Бісмарк, канцлер, колоніальна політика, А. Людеріц, Ангера-Пекена, Фіджі, Конго.

Сучасний світ значною мірою відчуває негативні наслідки неврегульованості проблем, що виникли в період розквіту трансконтинентальних імперій і були потім успадковані епохою неокolonіалізму. Все це відбивається на поточному стані міжнародних відносин, а отже – потребує наукового осмислення.

Одним із аспектів, що заслуговують на особливу увагу вчених, є роль видатних особистостей у розбудові світової колоніальної системи. Серед таких необхідно згадати й Отто фон Бісмарка. З його ім'ям неподільно пов'язані важливі німецькі та загальноєвропейські події в історії ХІХ ст. в цілому, та початок колоніальної експансії Німеччини зокрема.

Необхідність наукового дослідження впливу О. Бісмарка на колоніальну політику Німеччини в 80-х рр. ХІХ ст. обумовлена тим, що це питання недостатньо досліджене у світовій і вітчизняній історичній науці.

Актуальність дослідження посилюється тим, що боротьба за сфери впливу на стратегічно важливі країни з порушеннями норм діючого міжнародного права відбувається і дотепер. Без глибокого і всебічного вивчення проблем та історичних реалій досліджуваного періоду неможливо зрозуміти сучасної міжнародної політики та гострих конфліктних ситуацій, які виникають та суттєво впливають на міжнародні відносини, а також ролі "людського фактору" в даних питаннях.

Документальну базу дослідження питання склали різноманітні за своїм характером джерела.

Зокрема, необхідно відзначити опубліковані документи, а саме протоколи та матеріали засідань німецького рейхстагу, які добре висвітлюють питання колоніальної політики та позиції щодо неї О. Бісмарка [1].

Важлива інформація, яка відображала ставлення суспільства до початку колоніальної політики Німеччини міститься в періодичній пресі, до того ж, досить часто газети друкували тексти найважливіших офіційних документів, тому вони є не менш цінним джерелом з даної проблеми [2; 3; 4].

Особливої уваги заслуговує праця сучасника тих подій Ф. Фабрі, яка є цінним джерелом в дослідженні даного питання. В даній роботі підбиваються деякі підсумки початку колоніальної політики Німеччини, подається критичне осмислення змісту та результатів експансії [5].

Історіографію порушеної проблематики складають праці вітчизняних та зарубіжних авторів. Характеризуючи німецьку історіографію проблеми, необхідно відзначити монографію А. Циммермана, в якій, не зважаючи на те, що автор намагався виправдати колоніальну експансію Другого Рейху, містяться важливі дані щодо початку колоніальної політики Німеччини [6].

Велике значення при дослідженні поставленої проблеми має фундаментальна монографія М. Хагена, в якій висвітлені мотиви, рушійні сили й суперечливість колоніальної політики Німеччини. Дослідник також стисло проаналізував еволюцію поглядів канцлера у колоніальному питанні. Треба зазначити, що робота була не позбавлена упередженості. Її автор залишав поза увагою проблемні моменти, намагався показати політику О. Бісмарка виключно в позитивному плані [7].

Серед дослідників історії колоніальної політики Другого Рейху багато також радянських та російських істориків. Зокрема, варто зупинитися на дослідженні І. Чарного [8], яка написана на основі стенографічних звітів рейхстагу, німецьких "Білих книг" та великої кількості спеціальної літератури. Автор розкрив цілі німецької колоніальної експансії, вивчив умови, за яких стався перехід країни до політики колоніальних захоплень. Досить детально історик описав і позицію О. Бісмарка щодо початку колоніальної експансії Німеччини.

Серед сучасних російських дослідників варто виокремити праці О. Пуховської [9] та С. Фокіна [10], які серйозну увагу приділяють практичному боку колоніально-пропагандистської діяльності в Німецькій імперії в контексті складання передумов переходу до колоніальної експансії й аналізу геополітичних аспектів німецької зовнішньої політики.

У вітчизняній літературі практично відсутні праці які б займалися окресленою в дослідженні проблемою. Але питання німецького колоніалізму не залишилися поза увагою українських науковців. Так, серед робіт, які заслуговують особливої уваги, в українській історіографії питання необхідно виокремити працю С. Трояна та П. Трояна в якій вчені проводять дослідження питання необхідності колоній для Німеччини того часу та погляди в суспільстві щодо надбання колоній [11].

Таким чином, аналізуючи історіографію з проблеми, що досліджується, слід зазначити, що як зарубіжні, так і українські вчені, незважаючи на активне вивчення питань колоніалізму, не в повній мірі заповнили "білі

плями" історії колоніальної політики Другого Рейху, що, відповідно, вимагає подальшого комплексного дослідження. Тому ми, на основі аналізу документальних джерел, використовуючи праці дослідників, ставимо за мету проаналізувати перехід Німеччини до політики колоніальних захоплень в 1882–1884 рр. та роль О. Бісмарка в цьому питанні.

У середині листопада 1882 р. бременський комерсант А. Людеріц, який заснував незадовго перед цим факторію в Лагосі, звернувся до зовнішньополітичного відомства Німеччини з листом. У ньому він повідомляв про свій намір відправити найближчим часом у Південно-Західну Африку судно, завантажене "головним чином, німецькими товарами", заснувати факторію, плантаційні й інші підприємства. Комерсант просив поставити свої володіння під захист імперії й запитував, чи буде, й за яких обставин наданий йому такий захист [8, с.89]. Хоч О. Бісмарк навіть улітку 1884 р. завіряв рейхстаг, що "предметом імперського захисту можуть бути тільки вже створені інтереси" [1, с.1061], А. Людеріц одержав у Міністерстві закордонних справ позитивну відповідь.

У лютому 1883 р. німецький уряд спеціальною нотою зробив запит у Лондон про готовність Англії надати захист підприємству А. Людеріца. Англійська відповідь говорила, що питання це повинне бути вирішене залежно від місця розташування його факторій [8, с.89]. В цей час А. Людеріц розгорнув енергійну діяльність. Так, 1 травня 1883 року його уповноважений Фогельзанг купив у племінних вождів бухту Ангра-Пекена й прилягаючу територію площею в 150² англійських миль із передачею йому суверенних прав. Про характер договору може свідчити той факт, що плату за територію склали тільки 2000 марок, 200 рушниць, які вийшли з ладу, олов'яні солдатиків, німецька уніформа [7, с.299-300]. У серпні цього ж року, він у такий же спосіб купив за 700 фунтів стерлінгів і 60 англійських рушниць берегову смугу шириною в 20 миль, що простиралася від границь Капської колонії до 20° південної широти [12, с.4]. З предмету купівлі видно, що цього разу питання полягало не в створенні комерційного підприємства. Для плантаційних задумів А. Людеріца навряд чи були необхідні настільки значні земельні придбання. Мова йшла про створення колонії. Саме це принесло А. Людеріцу, як свідчить Ф. Фабрі, "величезну популярність у Німеччині й авторитет у Міністерстві закордонних справ" [5, с.5].

Успіх підприємства А. Людеріца необхідно віднести до зміни позиції німецького канцлера щодо питання колоніальної політики країни. У листопаді 1883 р. О. Бісмарк знову звернувся до Лондону і прямо запитав, "чи є з англійської сторони домагання на Ангра-Пекену і якщо так, то на яких формальних правах вони засновані" [8, с.90]. Текст ноти не містив прямо виражених заперечень проти можливих англійських претензій, тому у Лондоні до нього віднеслися спокійно. Антиколоніальні заяви німецького рейхсканцлера приймалися всерйоз. Однак, цей спокій був у Лондоні нетривалим.

Посол у Берліні Амплітль ще навесні 1883 р. відзначив настільки значний ріст колоніальної партії, що О. Бісмарк, на його думку, не міг не зважати на неї, й констатував: "Положення в даному разі стає тривожним" [13, с.339]. Тривогу повинні були викликати й інші факти. Так, наприклад, наприкінці літа 1883 р. в Ангра-Пекена кинув якір німецький корвет, і командир його заявив командирові прибулого туди англійського канонірного човна, що вони перебувають у німецьких територіальних водах. Німецький консул у Капштадті, у свою чергу зробив, заяву про готовність його уряду надати захист підприємству А. Людеріца, якщо цьому не перешкоджають права інших держав [13, с.379].

У Лондоні розглядали Південно-Західну Африку як сферу впливу Англії. Відповідь на німецьку ноту повідомляла, що "хоча суверенітет її величності проголошений лише на окремі пункти узбережжя,... королівський уряд, все-таки, дотримується погляду, що будь-які домагання іншої держави на суверенітет або юрисдикцію над областю між границями португальської колонії й Капською землею були б порушенням її законних прав" [8, с.91]. З такою претензією О. Бісмарк погодитися не міг. Тим більше, що вона, з тим же правом, могла бути пред'явлена у відношенні до будь-якої "незайнятої" формально не підвладної Англії, території. Послові в Лондоні графу Мюнстеру запропонували письмово повторити листопадну вербальну ноту. У якій було додано, що обмеженість англійських володінь у Південно-Західній Африці лише певними пунктами "дає імператорському німецькому уряду підстави й зобов'язує його надати захист факторіям А. Людеріца" [8, с.91].

Однак, у Лондоні, незважаючи на тривогу, викликану вищевказаними фактами, продовжували недооцінювати зміни, що відбувалися в Берліні. Остання нота була розцінена лише як запит щодо претензій Англії, а не як їх заперечення, що було в дійсності [13, с.350]. Міністерство закордонних справ Великобританії, тому не квапилося з відповіддю. Воно попередньо звернулося до Міністерства колоній, яке, у свою чергу зробило запит до уряду Капської колонії, чи готовий він взяти на себе витрати у випадку анексування Англією цієї області. У Капській колонії відбувалася тривала міністерська криза, і з цієї причини позитивна відповідь надійшла до Лондону лише наприкінці травня наступного року.

О. Бісмарк, не чекаючи англійської відповіді, яка затрималась на півроку, 24 квітня 1884 року офіційно заявив, що володіння А. Людеріца перебувають під захистом Німецької імперії.

Після того, як рейхсканцлер 26 травня 1884 року розпорядився опублікувати телеграму німецькому консулові в Кейптауні від 24 квітня про узяття підприємств А. Людеріца під захист імперії [2], поширення шовінізму на ґрунті колоніального питання набуло у Німеччині небачених до цього масштабів. Незважаючи на те, що вже незабаром усі змушені були визнати той факт, що територія навколо Ангра-Пекена "непридатна для створення землеробських колоній", що "узбережжя абсолютно голе й складається з піску й скель", а "прісної води немає і її доводиться добувати або за допомогою конденсації, або доставляти з Капштадту", при "практично повній відсутності тварин" [14, с.302], у періодичній пресі на всі лади розхвалювалася позиція уряду щодо цього питання, а також "мужність і патріотизм" самого А. Людеріца. При цьому, в першу чергу, увага зверталася не на господарські вигоди, які повинна була принести Німеччині її

перша колонія, а на ту роль, яку вона повинна була зіграти в справі ідеологічного й морального об'єднання нації навколо уряду.

Барон Е. Брюгген, оцінюючи корисність Ангра-Пекена писав: "Пустельна територія, від якої сьогодні немає ні пфеніга вигоди", але користь її в тому, що перша німецька колонія "зміцнила в суспільстві усвідомлення своєї значимості й довіру до уряду, які помножаться в майбутньому" [4, с.561].

Популярна колоніальна політика мала розсіяти зростаюче розчарування урядом і зміцнити його авторитет. Сам рейхсканцлер відверто визнавав значення колоніальної політики як важливого внутрішньополітичного аргументу. Таким чином, у державі збільшилася довіра до О. Бісмарка та зміцнився його авторитет.

Розуміння того, що перші придбання Німеччини на південно-західному узбережжі Африки можуть призвести до серйозних протиріч із Англією, обумовило появу в пресі різних публікацій, у яких містилися висловлювання, що виправдували "право на експансію". Так, учений А. Кірхгофф зазначав про те, що "німецький прапор розвівається над Ангра-Пекена, і ми радісно кричимо англійцям: "Ми тут, і ми тут залишимося!" [3].

"Шлезіше цайтунг" відзначала, що придбання Німеччини "повинні визнати всі внутрішні й зовнішні противники німецької колоніальної політики" [15], і попереджала, що в протилежному випадку майбутня війна "буде не тільки війною на морі, де ми слабкі, але й війною на суші, де ми сильні" [16].

Увагу прихильників колоніальної експансії в Німеччині привертала також висловлювання, що публікувалися в англійській пресі, у яких підкреслювалося, що питання про Ангра-Пекена є "не тільки питанням про володіння, але в першу чергу, політичним питанням... Звичайно, ми повинні симпатизувати прагненням німців відкрити нову Батьківщину, але не за нашим же столом!" [14, с.280].

Подібні побоювання англійців мали підстави. Ангра-Пекена, яку Ф. Фабрі в 1884 р. пропонував використати лише як "рудникову колонію" [17], у висловлюваннях правлячих кіл була тільки вихідним пунктом для створення великої німецької колонії, довжиною від Індійського до Тихого океану з центром у республіці Трансвааль. У публікаціях німецької преси того часу розширення німецьких колоній до меж бурських республік оголошувалося найближчим завданням колоніальної експансії [18].

Проводилися і практичні спроби реалізації таких цілей. Через кілька тижнів після заяви О. Бісмарка з приводу Ангра-Пекена А. Людеріц доручив дослідникові Африки А. Айнвальду поставити під його володіння бухту Санта-Люсія на південно-східному узбережжі Африки. Копія договору між А. Людеріцем й А. Айнвальдом була відправлена О. Бісмарку з відповідною припискою: "Після цього можна буде розглядати всю область як німецький район, без англійців і португальців, яка має прямий зв'язок з Німеччиною" [19, с.147-148]. Безпосередній зв'язок німецьких колоній з бурськими республіками повинен був, на думку прихильників німецького колоніалізму, підготувати майбутню інтеграцію бурів до складу Німецької імперії. Але, експедиція А. Айнвальда закінчилася невдачею.

Одночасно з ситуацією в Ангра-Пекена німецький уряд активізувався і в ряді інших колоніальних питань. Ще 14 квітня 1883 року Міністерство закордонних справ Німеччини направило лист гамбурзькій і бременській торговельній палатам. У листі повідомлялося про угоду щодо демаркації кордонів своїх колоніальних володінь у Західній Африці і їх розширення між Англією та Францією. Угода передбачала підвищення мита на товари, завезені у ці колонії, від якого взаємно звільнялися піддані держав, що підписали цю угоду. У листі запитувалося, які будуть побажання ганзейських міст у зв'язку з цією угодою й аналогічними переговорами інших країн, що володіють колоніями в Західній Африці [8, с.92]. Примітно, що цього разу ініціатива виходила від уряду, що свідчить про його готовність активізувати свою політику й у цьому питанні.

Ганзейські міста мали значні комерційні інтереси у Західній Африці, під якою тоді розумілася прибережна смуга, що простягалася від С. Луї (Французька Сенегамбія) на півночі й до Мосамеджес (Португальська Ангола) на півдні, тобто біля половини всього західноафриканського узбережжя. Найбільша з діючих в Африці ганзейських фірм – фірма Вермана розмістилася в Ліберії ще в 1852 році. У наступні роки факторії цієї фірми були створені майже у всіх областях Західної Африки. До 1884 року в Західній Африці, крім цієї фірми, діяли 10 гамбурзьких і 3 бременські фірми, що мали сотню факторій [8, с.92]. Торгівля цих фірм швидко зростала. Так, з 1873 р. по 1882 р. ввіз Гамбурга до Західної Африки більше чим потроївся. Вивіз за ці роки в Гамбург виріс більше, ніж в 6 разів. За ці ж роки торгівля Англії з Західною Африкою залишалася на одному рівні. Із загальної суми ввозу в Західну Африку в 65 млн. марок Англія мала 26,1 млн., а Німеччина 22,7 млн. марок [8, с.93]. Відносно 1883 року Німеччина мала вже більше половини торгівлі в загальному із цим районом. Зрозуміло, що рейхсканцлер, активізуючи свою політику в колоніальному питанні, звернув увагу на цей район [20, с.128].

Гамбурзька торговельна палата у своїй об'ємній відповіді, до якої була прикладена значна комерційна інформація, поряд із пропозиціями договірному регулювання німецьких інтересів з іншими державами й розміщення там військових кораблів, рекомендувала "придбання берегової смуги на материк для створення німецької торговельної колонії". У якості такої пропонувалася смуга, що лежить проти приналежного Іспанії острова Фернандо По. Цей острів рекомендувалося придбати в Іспанії й перетворити у вугільну базу [8, с.88]. Бременська сенатська комісія з імперських й іноземних справ у своїй відповіді обмежилася рекомендацією договірному регулювання ситуації в Західній Африці й збільшення кількості військових кораблів [8, с.93]. Така програма, однак, уже незабаром не задовольнила бременські фірми, які невдовзі повністю приєдналися до вимог гамбурзьців і проводили практичну підготовку захоплення Німеччиною району Того.

У середині травня 1884 р. Г. Нахтігаль був призначений імперським емісаром і спрямований на канонірному човні "Меве" у Західну Африку для встановлення протекторату Німеччини над Того й Камеруном. Про намічувану експедицію Г. Нахтігаль англійський посол ще 20 квітня 1884 р. інформував свій уряд. Хоча у своєму повідомленні він з довірою поставився до запевнень Німеччини, що завданням експедиції є "доповнити інформацію про німецьку торгівлю на тому березі" і що, "оскільки ці завдання не комерційні, то вони наукові". У Лондоні експедиція викликала тривогу. Губернаторові англійської колонії "Золотий берег" Гавету було запропоновано попередити Г. Нахтігаль, але в силу приватних причин він спізнився [13, с.340-341].

Одночасно з захопленнями в Західній Африці готувалися захоплення Нової Гвінеї й прилеглих островів. Навесні 1884 р. "Зеландсько-Гвінейська компанія" підготувала захоплення даних територій, про що офіційно був проінформований канцлер. 28 червня 1884 року експедиція, яка мала проводити захоплення, прибула до Австралії. Завданням експедиції було "виявлення кращих гаваней, створення факторій... придбання земельної власності в великих розмірах з таким розрахунком, щоб можливо було, з'єднаючи її з земельною власністю "Німецького торговельного й плантаційного товариства островів Океанії", створити колонію в західній частині Океанії" [8, с.94].

Версія про непричетність канцлера до цих планів відповідала його прагненням й прагненням самих очільників "Зеландсько-Гвінейської компанії". Але ця версія представляється зовсім неправдоподібною, адже для них не були секретом наполегливі прагнення австралійських колоній захопити Нову Гвінею й прилегли до неї острови, а підтримка Лондона австрійських колоній означала, що придбання "Зеландсько-Гвінейської компанії", не будучи підтримані державою, могли б перетворитися в клаптики паперу.

Ці факти з'явилися предметом викриттів настільки скандального для Отто фон Бісмарка та його уряду характеру, що зміст їх було допущено до друку лише в значно зм'якшеному вигляді. Так, "Кьольніше цайтунг" повідомляла про те, що "уряду приписувалася не абияка роль в експедиції до Нової Гвінеї" [21].

Активізація колоніальної політики О. Бісмарка позначилась у занятті їм енергійної позиції в питанні Фіджі й Конго. Суперечки навколо цих територій широко використалися для розпалення колоніального інтересу в Німеччині. Дискусія навколо німецьких претензій щодо Фіджі тяглася із часу захоплення цих островів Англією в 1874 році. Німецькі фірми, які мали справи на островах, у результаті ревізії, влаштованої англієцями, втратили значну частину того, що називали своєю власністю, й були обмежені у своїй діяльності. Одна лише фірма Хенінгс пред'явила британській владі 109 земельних претензій [8, с.95-96].

З весни 1883 р. ця тривала суперечка загострилася, це не випадково співпало з поворотом О. Бісмарка до енергійної колоніальної політики. Німецька нота в травні цього року відкинула правомірність англійської влади вирішувати питання про німецькі претензії й пропонувала передати їх на розгляд комісарів, призначених англійським і німецьким урядом. Англійська відповідь відхилила німецьку пропозицію щодо спільного розгляду. Дискусія, що тривала, відбувалася в обстановці бурхливого росту колоніально-експансіоністських настроїв у Німеччині. А так, як англійські підприємства й торгівля на Фіджі успішно розвивалися, доля німецьких підприємств на цих островах і безсилля уряду відстояти їхні претензії дипломатичними засобами були наочною агітацією на користь створення власних колоній.

Якщо суперечка на Фіджі мала переважно агітаційне значення і на істотне розширення німецьких інтересів на цих островах не можна було розраховувати, то доля Конго хвилювала німецьких торговців як практична комерційна перспектива. Після першої експедиції Г. Стенлі в 1877 році, яка тривала 3 роки. Увесь світ дізнався про велику річкову систему Центральної Африки, яка полегшувала експлуатацію великого і багатого району.

Ще до завершення експедиції Г. Стенлі бельгійський король Леопольд заснував "Міжнародну асоціацію для дослідження й освіти Африки". Він мріяв про колоніальну імперію, але розумів, що для слабкої Бельгії її важко буде створити, а тому йшов до цього обхідними шляхами, приховуючи свої задуми під прапором міжнародної культурної організації, до якої були залучені вчені всіх, крім Англії, країн. У 1878 р. Леопольд, спираючись на фінансову підтримку великого капіталу Бельгії, створив "Комітет вивчення Верхнього Конго", на службу якому вдалося залучити Г. Стенлі. У наступному році Г. Стенлі знову відправився в Африку вже як емісар нової організації. Цього разу експедиція носила характер завойовницького походу з кінцевою метою у вигляді протекторатних договорів із племенними вождями, створенням станції, підняттям прапора й т.д.

Дії Леопольда насторожили держави, які мали власні загарбницькі плани щодо Конго. Найбільша німецька колоніальна фірма Вермана придбала великі земельні володіння в районі Койлу [20, с.227] і розгорнула там значну торговельну діяльність. Франція спорядила експедицію дослідника Африки де Браза, який, рухаючись із французьких колоніальних володінь, підпорядкував Франції великий район, що простирався до правого берега Конго. Португалія, за підтримки Великої Британії, анексувала устя ріки Конго. Наприкінці лютого 1884 р. між цими країнами підписується угода, відповідно до якої гирло Конго визнавалося португальським володінням, а територія за ним вільною. Створюється змішана англо-португальська комісія для спостереження за рікою, судноплавством на ній і для встановлення поліцейської служби. Англієць отримували рівні права з португальцями, й англійська торгівля повинна була в гирлі Конго обкладатися однаковим митом з португальською. Хоча в угоді вказувалося, що транспортні вантажі не підлягають митному обкладанню, було очевидно, що угода надавала Британії разом з Португалією контроль над всією торгівлею басейну Конго.

З цим інші держави примиритися не могли. Енергійні протести пролунали й у Німеччині, а відмова рейхсканцлера визнати англо-португальський договір викликала бурхливе схвалення всієї преси, тим більше, що німецькі правлячі кола мали власні загарбницькі плани відносно Конго.

О. Бісмарк був не проти ідеї грандіозної німецької африканської компанії на зразок англійської Ост-Індської. Компанія повинна була об'єднати всі німецькі володіння в Африці. У бесіді з німецьким географом Г. Рольфсом 2 травня 1884 року рейхсканцлер запропонував зондувати в Брюсселі три варіанти: "Або ми переймаємо все підприємство, викупуємо його в бельгійського короля й сідаємо на місце інтернаціональної асоціації; або винагороджуємо бельгійського короля, установлюємо своєрідний протекторат і саджаємо на місце інтернаціональної асоціації свого роду німецьку торговельну компанію". Третій варіант зводився до того, що б, якщо бельгійський король схильний розглядати свої володіння без змін, домагатися "придбання таких же пільг, які надані іншим народам" [6, с.61]. Наступний успіх бельгійського короля полягає в тому, що слабка Бельгія була більш прийнятною для держав, які суперничали за Конго, ніж більш могутній претендент у вигляді Німеччини.

Отже, всі вищезазначені факти свідчать про те, що О. Бісмарк одночасно енергійно виступив з цілого ряду питань суто колоніального характеру. Тут перед нами не приватний епізод, а активізація всієї колоніальної політики. Колоніальна експансія активно обговорюється та підтримується пресою, викликає зацікавленість у широких колах суспільства. Якщо питання про претензії відносно Фіджі та Конго були постійним приводом для жвавого обговорення в пресі колоніальної політики країни то повідомлення про взяття імперією під захист підприємства А. Людеріца в Ангра-Пекена й чутки, які потрапили до друку, про дійсні цілі експедиції Г. Нахтігала викликали справжню радість серед німецького населення.

Джерела та література

1. Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Deutschen Reichstages. 5. Legislaturperiode. – 1884. – IV Session. – B., 1884. – Bd. 2.
2. Norddeutsche Allgemeine Zeitung. – 1884. – 27 Mai.
3. Schlesische Zeitung. – 1884. – 30 Juli.
4. Grenzboten. – 1884. – № 43.
5. Fabri F. Fünf Jahre deutscher Kolonialpolitik / Fabri F. – Gotha : Perthes, 1889. – 153 s.
6. Zimmermann A. Geschichte der deutschen Kolonialpolitik / Zimmermann A. – B. : Wittler, 1914. – 336 s.
7. Hagen M. Bismarcks Kolonialpolitik / Hagen M. – Stuttgart : Dt. Verl.-Anst., 1923. – 593 s.
8. Чарный И.С. Начало колониальной экспансии Германии в Африке (1870-1885) / И.С. Чарный. – М.: Наука, 1970. – 214 с.
9. Пуховская Е.Ю. Колониальная политика Германии в Намибии (Юго-Западной Африке) в 1884–1915 гг. : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. ист. наук : 07.00.03 "Всеобщая история" / Е.Ю. Пуховская. – Томск: Томский государственный университет им. В.В. Куйбышева, 1989. – 17 с.
10. Фокин С.В. Геополитическое измерение колониальной политики Германии / Фокин С.В. – М. : РАГС, 2005. – 218 с.
11. Троян П.С. "Чи потрібні Німеччині колонії?": постановка та еволюція колоніального питання в Німеччині (40-і – перша половина 80-х років XIX ст.). Монографія / П.С. Троян, С.С. Троян. – Рівне : РДГУ, 2008. – 112 с.
12. Sander L. Geschichte der deutschen Kolonialgesellschaft für Südwest-Afrika von ihrer Gründung bis zum Jahre 1910 : in 2 Bde. / Sander L. – B. : Dietrich Reimer, 1912. – 2 Bd. – 477 s.
13. Fitsmaurice E. The life of Granville George 1815–1891 : in 2 Vol. / Fitsmaurice E. – L. : Longmans, 1905. – 374 s.
14. Deutsche Kolonialzeitung. – 1884. – Bd. 1.
15. Schlesische Zeitung. – 1884. – 24 Mai.
16. Schlesische Zeitung. – 1884. – 29 Juni.
17. Schlesische Zeitung. – 1884. – 8 Juli.
18. Allgemeine Zeitung. – 1884. – 8 November.
19. Schüssler W. Adolf Lüderitz. Ein deutscher Kampf um Südafrika 1883–1886. Geschichte des ersten Kolonialpioniers im Zeitalter Bismarcks / Schüssler W. – Bremen, 1936. – 263 s.
20. Koschitzky M. Deutsche Kolonialgeschichte. Mit in den Text gedruckten Karten : in 2 Bde. / Koschitzky M. – Leipzig : Verlag von P. Froberg, 1888. – Bd. II. – 532 s.
21. Kölnische Zeitung. – 1884. – 28 Juni.

Гончаренко Л. Л. Отто фон Бисмарк и переход Германии к политике колониальных захватов, 1882–1884 гг.

Исследуется активизация колониальной политики Германской империи в 1882–1884 гг. Особое внимание уделяется роли Отто фон Бисмарка в начале колониальной экспансии Германии. Освещаются первые колониальные аннексии, история их захвата и территории, которые являются стратегически важными для будущей колониальной политики. Рассматривается обсуждение первых колониальных приобретений в обществе и обсуждения данного вопроса в прессе. Характеризуется значение колоний в международном положении и экономическом развитии страны.

Ключевые слова: Германия, О. Бисмарк, канцлер, колониальная политика, А. Людеритц, Ангра-Пекена, Фиджи, Конго.

Goncharenko L. L. Otto von Bismarck and transition of Germany to policy of colonial conquests, 1882–1884.

The activation of the colonial policy of the German Empire in 1882-1884's is studied. Special attention is paid to the role of Otto von Bismarck in developing of colonial expansion of Germany. The data clarify the early colonial annexation, the story of their capture and areas that are strategically important for the future of colonial policy. The discussion of the first colonial heritage in the community and discussion of the issue in the press is considered. The significance of the colonies in the international situation and economic development is characterized.

Keywords: Germany, O. Bismarck, chancellor, colonial policy, A. Luderitz, Angra Pekena, Fiji, Congo.